

Voilà donc encor un nouvel espoir évanoui, ma chère amie
après longtemps l'espérer, j'arrivait un de vos lettres
et plus malheureux que jamais me voilà dans un nouvel
état traité avec le même respect que les venitiens ont
abime de douleur d'incertitude et de maux, et la possibilité
de mes état n'est bien sur que la en avoir pitié. ou l'ado
un coin sans s'en être jetter les yeux dessus. d'après que mon mal
grand Dieu laisser passer la seule époque ou il eut été de la
grande importance que je me rassure en province Dieu s'ait
comme tous nos ennemis ont triompher et quelle nouvelle
chaine de malheur cette inconscience nous presser pour la
suite de la terre voulait un peu sager l'avenir par la pitié
elle verrait à quoi n-dieu lui attendre puisqu'il fin de ma
ce que m'a dit que je lisois mal vos lettres, j'ai repris ce fatal
si ma chère amie au pitié de moi n-tan coupure, au

D.-A.-F. DE SADE

ΔΙΑΛΟΓΟΣ

ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΕ ΕΝΑΝ ΙΕΡΩΜΕΝΟ

ΚΑΙ ΕΝΑΝ ΕΤΟΙΜΟΘΑΝΑΤΟ

D.-A.-F. DE SADE

ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΑΝΑΜΕΣΑ
ΣΕ ΕΝΑΝ ΙΕΡΩΜΕΝΟ
ΚΑΙ ΕΝΑΝ ΕΤΟΙΜΟΘΑΝΑΤΟ

ΕΠΙΜΕΤΡΟ

JERÔME VÉRAIN

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

D.-A.-F. DE SADE

Διάλογος ανάμεσα σὲ ἕναν ἱερωμένο
καὶ ἕναν ἐτοιμοθάνατο

•

JERÔME VÉRAIN

Ἄδύνατη ἐλευθερία

Ἐργοβιογραφία

ΙΕΡΩΜΕΝΟΣ

Μπροστά σέ αὐτήν τή μοιραία στιγμή ὅπου τὸ πέπλο τῆς ψευδαίσθησης σχίζεται μονάχα γιὰ νὰ παραδώσει στὸν πλανημένο τὴν ὠμὴ εἰκόνα τῶν σφαλμάτων καὶ τῶν διαστροφῶν του, ἔσεῖς, τέκνο μου, διόλου δὲν μετανιώνετε γιὰ τὶς πολλαπλὲς ἐλευθεριότητες στίς ὁποῖες σᾶς ἐξώθησαν ἢ ἀνθρώπινη εὐπάθεια καὶ ἢ ἀδυναμία ;

ΕΤΟΙΜΟΘΑΝΑΤΟΣ

Φίλε μου, ναί, μετανιώνω.

ΙΕΡΩΜΕΝΟΣ

Ἐκμεταλλευτεῖτε τότε τοῦτες τὶς εὐμενεῖς τύψεις ὥστε νὰ λάβετε ἀπὸ τὸν οὐρανό, στὸν λίγο χρόνο ποὺ σᾶς ἀπομένει, συνολικὴ ἄφεση ἁμαρτιῶν καὶ ἀναλογιστεῖτε ὅτι μόνο μὲ τὴ δέηση τῆς πανίερης μετάνοιας θὰ ἔχετε τὴ δυνατότητα νὰ σᾶς δοθεῖ συγχώρεση ἀπὸ τὸν Ὑψιστο.

ΕΤΟΙΜΟΘΑΝΑΤΟΣ

“Όσο μὲ κατάλαβες ἐσὺ, ἄλλο τόσο σὲ κατα-
λαβαίνω κι ἐγώ.

ΙΕΡΩΜΕΝΟΣ

Μὰ τί ;

ΕΤΟΙΜΟΘΑΝΑΤΟΣ

Σοῦ εἶπα ὅτι μετανιώνω.

ΙΕΡΩΜΕΝΟΣ

Τὸ ἄκουσα.

ΕΤΟΙΜΟΘΑΝΑΤΟΣ

Ναί, ἀλλὰ δὲν τὸ κατάλαβες.

ΙΕΡΩΜΕΝΟΣ

Καὶ σὰν τί ἐρμηνεῖα...

ΕΤΟΙΜΟΘΑΝΑΤΟΣ

Αὐτὴν ἐδῶ... Ἡ φύση μὲ γέννησε μὲ ζωη-
ρὲς ὀρέξεις καὶ πάθη ἰσχυρότατα· ἦρθα στὸν
κόσμο μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ παραδοθῶ σὲ
αὐτὰ καὶ νὰ τὰ ἱκανοποιήσω καί, καθὼς οἱ
ἐπιπτώσεις τῆς ὑπαρξῆς μου ἀποτελοῦν μο-
νάχα ἀναγκαιότητες σχετικὲς μὲ τὶς γενε-
σιουργὲς βλέψεις τῆς φύσης ἢ, ἂν προτιμᾶς,
οὐσιώδεις ἀπόρροιες τῶν σχεδίων τῆς γιὰ
μένα μὲ βάση πάντοτε τοὺς νόμους τῆς, με-

τανιώνω λοιπόν πού δὲν ἀναγνώρισα ὅσο θὰ ἔπρεπε τὴν παντοδυναμία της, καὶ οἱ μοναδικές μου τύψεις σχετίζονται μὲ τὴν πενιχρή, ἐκ μέρους μου, χρῆση τῶν δυνατοτήτων (ἐγκληματικῶν κατὰ τὴ γνώμη σου, ἀγαθότητων κατὰ τὴ δική μου) μὲ τίς ὁποῖες μὲ προίκισε γιὰ νὰ τὴν ὑπηρετήσω. Κάποιες φορές τῆς ἀντιστάθηκα καὶ μετανιώνω· τυφλωμένος ἀπὸ τὸν παραλογισμό τῶν ἰδεολογικῶν σου συστημάτων, τὰ χρησιμοποίησα γιὰ νὰ πολεμήσω ὅλη ἐκείνη τὴ βία τῶν ἐπιθυμιῶν πού μοῦ εἶχαν σταλεῖ ἀπὸ μιὰ ἐπιφοίτηση πολὺ πιὸ θεϊκὴ καί, ναί, τὸ μετανιώνω· ἔδρεψα ἄνθη ἐνῶ θὰ μπορούσα νὰ εἶχα μιὰ πλούσια συγκομιδὴ καρπῶν... Νά, λοιπόν, οἱ ἀκριβεῖς αἰτίες τῶν τύψεών μου· καὶ σεβάσου με ὅσο χρειάζεται γιὰ νὰ μὴν εἰκάσεις ἄλλες.

ΙΕΡΩΜΕΝΟΣ

Ποῦ σᾶς παρασύρουν τὰ λάθη σας, ποῦ σᾶς ὀδηγοῦν οἱ σοφιστεῖες σας! Ἀποδίδετε στὸ δημιουργήμα ὅλη τὴ δύναμη τοῦ δημιουργοῦ καὶ δὲν βλέπετε ὅτι οἱ ἀτυχεῖς αὐτὲς κλίσεις πού σᾶς ἔβγαλαν ἀπὸ τὸν ἴσιο δρόμο εἶναι ἀποτελέσματα τῆς διεφθαρμένης αὐτῆς φύσης στὴν ὁποία ἐσεῖς προσδίδετε τὴν παντοδυναμία.

ΕΤΟΙΜΟΘΑΝΑΤΟΣ

Φίλε, μοῦ φαίνεται ὅτι ἡ διαλεκτική σου εἶναι ἐξίσου φαύλη μὲ τὸ πνεῦμα σου. Θὰ ἤθελα νὰ συλλογίζεσαι πιὸ ὀρθά, εἰδάλλως ἄφησέ με νὰ πεθάνω ἐν εἰρήνῃ. Τί ἀποκαλεῖς δημιουργὸ καὶ τί διεφθαρμένη φύση;

ΙΕΡΩΜΕΝΟΣ

Δημιουργὸς εἶναι ὁ Κύριος τοῦ σύμπαντος, ἐκεῖνος ποὺ δημιούργησε, ποὺ ἐπλασε τὰ πάντα καὶ ποὺ τὰ συντηρεῖ ὅλα μὲ μιὰ ἀπλή ἐφαρμογὴ τῆς παντοδυναμίας του.

ΕΤΟΙΜΟΘΑΝΑΤΟΣ

Σπουδαῖος ἄντρας, πράγματι! Καὶ γιὰ πές μου, λοιπόν, γιατί αὐτὸς ὁ τόσο δυνατὸς ἐπλασε κατὰ τὴ γνώμη σου μιὰ διεφθαρμένη φύση;

ΙΕΡΩΜΕΝΟΣ

Ποιὰ θὰ ἦταν ἡ ἀξία τῶν ἀνθρώπων ἂν δὲν τοὺς εἶχε ἀφήσει ὁ Θεὸς τὴν ἐλεύθερη βούληση; Καὶ ποιὰ ἡ ἀξία τῆς ἀπόλαυσής της ἂν δὲν ὑπῆρχε στὴ γῆ ἢ δυνατότητα τοῦ νὰ πράττει κανεὶς τὸ καλὸ καὶ νὰ ἀποφεύγει τὸ κακὸ;

ΕΤΟΙΜΟΘΑΝΑΤΟΣ

Ὡστε λοιπόν ὁ Θεὸς σου θέλησε νὰ τὰ κάνει ὅλα στραβὰ μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ βάλει σέ

πειρασμό ἢ νὰ δοκιμάσει τὸ δημιούργημά του : δὲν γνώριζε τὸν ἄνθρωπο ἐξ αρχῆς ; Δὲν φανταζόταν τὸ ἀποτέλεσμα ;

ΙΕΡΩΜΕΝΟΣ

Τὸν γνώριζε, προφανῶς, ἀλλά, καὶ πάλι ἐπιτηδες, ἤθελε νὰ τοῦ ἀφήσει τὴ δυνατότητα τῆς ἐπιλογῆς.

ΕΤΟΙΜΟΘΑΝΑΤΟΣ

Σὲ τί θὰ ὠφελοῦσε αὐτό, ἀφοῦ γνώριζε ποιὰ πορεία θὰ ἀκολουθοῦσε τὸ δημιούργημά του, καὶ μόνον ἐκεῖνος – ἀπὸ τὴ στιγμή πὺ ἰσχυρίζεσαι ὅτι εἶναι παντοδύναμος – μόνον ἐκεῖνος, λέω, θὰ μπορούσε νὰ τὸ ὀδηγήσει στὸν ἴσιο δρόμο ;

ΙΕΡΩΜΕΝΟΣ

Ποιὸς μπορεῖ νὰ κατανοήσῃ τὶς ἀπέραντες καὶ ἀστείρευτες βουλὲς τοῦ Κυρίου ὡς πρὸς τὸν ἄνθρωπο καὶ ποιὸς μπορεῖ νὰ κατανοήσῃ ὅλα ὅσα βλέπουμε !

ΕΤΟΙΜΟΘΑΝΑΤΟΣ

Ἐκεῖνος πὺ ἀπλοποιεῖ τὰ πράγματα, φίλε μου, ἰδίως ἐκεῖνος πὺ δὲν συσσωρεύει αἴτια γιὰ νὰ θολώσῃ τὰ ἀποτελέσματα. Πρὸς τί ἓνα δεῦτερο πρόβλημα ὅταν δὲν μπορεῖς νὰ ἐπιλύσῃς τὸ πρῶτο ; Καί, ἀπὸ τὴ στιγμή

πού είναι πιθανόν ή φύση νά έπλασε από μόνη της ό,τι έσύ αποδίδεις στόν θεό σου, τί τόν χρειάζεσαι τόν κύριό σου; Τό αίτιο πού έσύ δέν κατανοεῖς είναι ἴσως καί τό άπλούστερο πράγμα τοῦ κόσμου. Τελειοποίησε τή φυσιογνωσία σου καί θά καταλάβεις καλύτερα τή φύση· έξάγνισε τή λογική σου, απόδιωξε τίς προκαταλήψεις σου καί δέν θά τόν έχεις πιά ανάγκη τόν θεό σου.

ΠΕΡΩΜΕΝΟΣ

Δυστυχησμένε, νόμιζα ότι ἤσουν άπλῶς σοκινιανός¹ καί πῶς διέθετα τά όπλα νά σέ πολεμήσω, βλέπω όμως καλά ότι εἶσαι άθεος καί, από τή στιγμή πού ή καρδιά σου μένει σφραγισμένη στήν άπεραντοσύνη τῶν γνήσιων αποδείξεων πού λαμβάνουμε καθημερινῶς ὡς πρὸς τήν ὕπαρξη τοῦ Πλάστη, δέν έχω τίποτε άλλο νά σοῦ πῶ. Δέν χαρίζει κανείς τό φῶς σέ έναν τυφλό.

ΕΤΟΙΜΟΘΑΝΑΤΟΣ

Φίλε μου, δέξου τό έζήης: περισσότερο τυφλός είναι εκείνος πού δένει έναν επίδεσμο στά μάτια του παρά εκείνος πού τόν αφαιρεῖ. Προσηλυτίζεις, έπινοεῖς, συσσωρεύεις: ἐγώ

1. Όπαδός τοῦ Σοκίνι ή Σοτσίνι, ὁ ὁποῖος εἶχε αναπτύξει δόγμα ἐναντίον τῆς Ἀγίας Τριάδας καί τῆς θείας φύσης τοῦ Ἰησοῦ. (Σ.τ.μ.)

καταστρέφω, άπλοποιῶ. Τὸ ἓνα σου λάθος ἀκολουθεῖ τὸ ἄλλο: ἐγὼ τὰ πολεμάω ὅλα. Ποιὸς ἀπὸ τοὺς δύο μας εἶναι ὁ τυφλός;

ΙΕΡΩΜΕΝΟΣ

Δὲν πιστεύετε λοιπὸν διόλου στὸν Θεό;

ΕΤΟΙΜΟΘΑΝΑΤΟΣ

Ὅχι. Καὶ γιὰ ἓναν ἀπλούστατο λόγο: διότι εἶναι ἐντελῶς ἀδύνατον νὰ πιστέψει κανεὶς σὲ ὅ,τι δὲν κατανοεῖ. Ἡ πίστη καὶ ἡ κατανόηση πρέπει νὰ ἔχουν ἄμεση σχέση: ἡ κατανόηση εἶναι ἡ βασικὴ τροφή τῆς πίστεως: ὅπου δὲν δρᾷ ἡ κατανόηση, ἡ πίστη εἶναι νεκρή, κι ἐκεῖνοι πού, σ' αὐτὴν τὴν περίπτωσι, ἰσχυρίζονται ὅτι τὴ διαθέτουν, οὐσιαστικὰ τὸ κάνουν πρὸς δημιουργία ἐντυπώσεων. Σὲ προκαλῶ, ἐσένα τὸν ἴδιο, νὰ πιστέψεις στὸν Θεὸ πού μοῦ κηρύττεις, ἔτσι, χωρὶς νὰ μοῦ δώσεις ἀποδείξεις, διότι δὲν ἐναπόκειται σ' ἐσένα νὰ τὸν ὀρίσεις καὶ συνεπῶς δὲν τὸν κατανοεῖς καί, ἀπὸ τὴ στιγμὴ πού δὲν τὸν κατανοεῖς, δὲν μπορεῖς νὰ μοῦ δώσεις οὔτε ἓνα λογικὸ ἐπιχείρημα: μὲ δύο λόγια, ὅ,τι ξεπερνᾷ τὰ ὅρια τοῦ ἀνθρώπινου νοῦ εἶναι ἢ χιμαϊρικὸ ἢ ἀνώφελο: ἀφοῦ λοιπὸν ὁ Θεός σου δὲν μπορεῖ παρά νὰ εἶναι ἢ τὸ ἓνα ἢ τὸ ἄλλο, στὴν πρώτη περίπτωσι θὰ ἤμουν τρελὸς νὰ πιστέψω καὶ στὴ δεύτερη ἀνόητος.

Ἐπίδειξέ μου, φίλε μου, τὴν ἀδράνεια τῆς ὕλης καὶ θὰ παραδεχτῶ τὸν πλάστη· ἀπόδειξέ μου ὅτι ἡ φύση δὲν εἶναι αὐτάρκης καὶ θὰ σοῦ ἐπιτρέψω νὰ τῆς προσδώσεις ἕναν δημιουργό. Μέχρι τότε μὴν περιμένεις τίποτε ἀπὸ ἐμένα, πιστεύω μόνο στὸ αὐτονόητο καὶ τὸ εἰσπράττω μονάχα μὲ τις αἰσθήσεις μου· ἐκεῖ πού ἐκεῖνες σταματοῦν, ἡ πίστη μου εἶναι ἀνίσχυρη. Τὸν ἥλιο τὸν πιστεύω γιατί τὸν βλέπω· τὸν ἀντιλαμβάνομαι ὡς σημεῖο συγκέντρωσης ὅλης τῆς εὐφλεκτῆς ὕλης τῆς φύσης, καὶ ἡ περιοδικὴ πορεία του μοῦ ἀρέσει δίχως νὰ μὲ ἐκπλήσσει. Εἶναι ἴσως μιὰ φυσικὴ διαδικασίᾳ ἐξίσου ἀπλή μὲ τὸν ἠλεκτρισμό, πού δὲν μᾶς εἶναι ὅμως κατανοητὴ. Τί μοῦ χρειάζεται νὰ ἐμβαθύνω; Καὶ νὰ μοῦ τοποθετήσεις τὸν θεό σου ψηλότερα ἀπὸ ὅλα αὐτά, ἐγὼ θὰ ἔχω προχωρήσει σὲ κάτι; Δὲν θὰ μοῦ χρειάζεται ἡ ἴδια προσπάθεια γιὰ νὰ κατανοήσω τὸν ἐργάτη καὶ νὰ ὀρίσω τὸ ἔργο;

Συνεπῶς δὲν μὲ βοήθησες σὲ τίποτε μὲ τὴ θεμελίωσή τῆς χίμαιράς σου, θόλωσες τὸ πνεῦμα μου, δὲν τὸ διαφώτισες καὶ ὀφείλω νὰ σὲ μισῶ ἀντὶ νὰ σὲ εὐγνωμονῶ. Ὁ θεός σου εἶναι μιὰ μηχανὴ πού τὴν κατασκεύασες γιὰ νὰ ἐξυπηρετήσεις τὰ πάθη σου καὶ τὴν ἔκανες νὰ κινεῖται σύμφωνα μὲ τις ἐπιθυμίες τους, ἀπὸ τὴ στιγμὴ ὅμως πού παρενοχλεῖ τὰ δικά μου, δέξου κι ἐγὼ νὰ τὴν ἀνατρέψω· καὶ τὴν

ὦρα ποὺ ἡ ἀδύναμη ψυχῆ μου ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ ἡρεμία καὶ στοχασμό, μὴν ἔρχεσαι καὶ τὴν τρομοκρατεῖς μὲ τὰ σοφίσματά σου ποὺ θὰ τὴ φόβιζαν δίχως νὰ τὴν πείσουν, θὰ τὴν ἐρέθιζαν δίχως νὰ τὴ βελτιώσουν· φίλε μου, ἐτούτη ἡ ψυχὴ εἶναι ὅ,τι θέλησε ἡ φύση, τὸ ἀποτέλεσμα δηλαδὴ τῶν ὀργάνων ποὺ ἐκείνη ἐδέησε νὰ μοῦ δώσει σύμφωνα μὲ τὶς βλέψεις καὶ τὶς ἀνάγκες τῆς· καὶ καθὼς ἔχει ἀνάγκη ἐξίσου καὶ τὸ βίτσιο καὶ τὴν ἀρετὴ, ὅποτε τῆς ἄρесе νὰ μὲ ὠθήσει στὸ πρῶτο, τὸ ἔκανε, καὶ ὅταν θέλησε τὸ δεύτερο, μοῦ ἐνέπνευσε τὴν ἐπιθυμία κι ἐγὼ ἀφέθηκα ὅπως καὶ νὰ εἶχε. Μόνο στοὺς δικούς τῆς νόμους νὰ ἀναζητᾶς τὴν ἐξήγησιν τῆς ἀνθρώπινης ἀστάθειας καὶ ποτὲ μὴν ἀναζητᾶς στοὺς νόμους τῆς ἄλλες ἀρχὲς ἐκτὸς ἀπὸ τὴ βούλησιν καὶ τὶς ἀνάγκες τῆς.

ΙΕΡΩΜΕΝΟΣ

Ἔτσι λοιπὸν τὰ πάντα εἶναι ἀπαραίτητα στὸν κόσμον;

ΕΤΟΙΜΟΘΑΝΑΤΟΣ

Ἄσφαλῶς.

ΙΕΡΩΜΕΝΟΣ

Ἄλλὰ, ἂν εἶναι ὅλα ἀπαραίτητα, ὅλα λοιπὸν εἶναι καὶ σὲ τάξιν;

ΕΤΟΙΜΟΘΑΝΑΤΟΣ

Ποιός σοῦ λέει τὸ ἀντίθετο ;

ΙΕΡΩΜΕΝΟΣ

Καὶ ποιός μπορεῖ νὰ τὰ βάλει ὅλα σὲ τάξη,
ἂν ὄχι ἓνα πανίσχυρο καὶ σοφότατο χέρι ;

ΕΤΟΙΜΟΘΑΝΑΤΟΣ

Δὲν εἶναι ἀπαραίτητο νὰ καεῖ τὸ μπαρούτι
ὅταν τοῦ βάζεις φωτιά ;

ΙΕΡΩΜΕΝΟΣ

Ναί.

ΕΤΟΙΜΟΘΑΝΑΤΟΣ

Καὶ τί σοφία βρίσκεις σ' αὐτό ;

ΙΕΡΩΜΕΝΟΣ

Καμία.

ΕΤΟΙΜΟΘΑΝΑΤΟΣ

Εἶναι λοιπὸν δυνατὸν νὰ ὑπάρχουν ἀπαραίτη-
τα πράγματα χωρὶς καμία σοφία καί, κατὰ
συνέπεια, εἶναι δυνατὸν τὰ πάντα νὰ ἀπορρέ-
ουν ἀπὸ ἓνα πρωταρχικὸ αἴτιο δίχως νὰ ὑ-
πάρχει σ' αὐτὸ οὔτε λογικὴ οὔτε σοφία.

ΙΕΡΩΜΕΝΟΣ

Ποῦ θέλετε νὰ καταλήξετε ;

ΕΤΟΙΜΟΘΑΝΑΤΟΣ

Νὰ σοῦ ἀποδείξω ὅτι ὅλα μποροῦν νὰ εἶναι αὐτὸ πού εἶναι καὶ αὐτὸ πού βλέπεις δίχως κανένα σοφὸ καὶ λογικὸ αἴτιο νὰ τὰ καθοδηγεῖ καὶ πὼς τὰ φυσικὰ ἀποτελέσματα πρέπει νὰ ἔχουν φυσικὰ αἴτια χωρὶς νὰ ὑπάρχει ἀνάγκη νὰ τοὺς προσδίδουμε ἀφύσικα, σὰν τὸν θεό σου, ὁ ὁποῖος, ὅπως σ' τὸ ἔχω ἤδη πεῖ, θὰ ἔχρηζε ἐξήγησης δίχως ὁ ἴδιος νὰ προσφέρει καμία· καί, κατὰ συνέπεια, ἀπὸ τὴ στιγμὴ πού ὁ θεός σου δὲν εἶναι καλὸς σὲ τίποτε, εἶναι ἄχρηστος ἐντελῶς· καὶ φαίνεται σαφῶς πὼς ὅ,τι εἶναι ἄχρηστο εἶναι μηδαμινὸ καὶ ὅ,τι εἶναι μηδαμινὸ εἶναι μηδέν. Ἔτσι, γιὰ νὰ πειστῶ ὅτι ὁ θεός σου εἶναι χίμαιρα, δὲν χρειάζομαι ἄλλον συλλογισμό ἀπὸ τὴ βεβαιότητα τῆς ἀχρηστίας του.

ΙΕΡΩΜΕΝΟΣ

Ὑπὸ αὐτὴν τὴ σκοπιά, δὲν μοῦ φαίνεται ἀπαραίτητο νὰ σᾶς μιλήσω γιὰ θρησκεία.

ΕΤΟΙΜΟΘΑΝΑΤΟΣ

Γιατί ὄχι ; Τίποτε δὲν μὲ διασκεδάζει περισσότερο ἀπὸ τὴν ἀπόδειξη τῆς ὑπερβολῆς στὴν ὁποία οἱ ἄνθρωποι κατόρθωσαν νὰ φτάσουν τὸ φανατισμὸ καὶ τὴ βλακεία. Πρόκειται γιὰ ἐκεῖνες τὶς τόσο ὑπέρμετρες παρεκκλίσεις πού ἡ εἰκόνα τους, κατὰ τὴ γνώμη μου, παρότι

ἀποτρόπαιη, παραμένει ἐνδιαφέρουσα. Ἐπάντησέ μου εἰλικρινὰ καί, ἰδίως, βάλε στήν ἄκρη τὸν ἐγωισμό. "Ἄν ἤμουν τόσο ἀδύναμος ὥστε νὰ πιαστῶ στὰ δίκτυα τοῦ γελοίου σου συστήματος πάνω στή θρυλικὴ ὑπαρξὴ τοῦ ὄντος ποὺ κάνει ἀπαραίτητη τὴ θρησκεία, μὲ ποιὰ μορφή θὰ μὲ συμβούλευες νὰ τοῦ προσφέρω τὴν ἀφοσίωσή μου; Θὰ προτιμοῦσες νὰ ἀποδεχτῶ τὰ παραληρήματα τοῦ Κομφούκιου ἢ τοὺς παραλογισμοὺς τοῦ Βράχμα; Νὰ ἀποδεχτῶ τὸν μεγάλο Ὅφι τῶν Νέγρων, τὸ Ἀστέρι τῶν Περουβιανῶν ἢ τὸν θεὸ τῶν στρατιῶν τοῦ Μωυσῆ; Σὲ ποιὰ σέκτα τοῦ Μωάμεθ θὰ ἤθελες νὰ πάω; Σὲ ποιὰ χριστιανικὴ αἵρεση θὰ ἦταν προτιμότερο, κατὰ τὴ γνώμη σου; Πρόσεξε τί θὰ ἀπαντήσεις.

ΙΕΡΩΜΕΝΟΣ

Θέλει κι ἐρώτημα;

ΕΤΟΙΜΟΘΑΝΑΤΟΣ

Νά, λοιπόν, ποὺ ἀπαντᾷς ἐγωιστικά.

ΙΕΡΩΜΕΝΟΣ

Ὅχι· σὲ συμβουλεύω αὐτὸ ποὺ πιστεύω γιατί σ' ἀγαπῶ ὅσο καὶ τὸν ἑαυτό μου.

ΕΤΟΙΜΟΘΑΝΑΤΟΣ

Καὶ ἀγαπιόμαστε πολὺ λίγο καὶ οἱ δύο ὅταν ἀκοῦμε τέτοιες πλάνες.

ΙΕΡΩΜΕΝΟΣ

Δὲν τὸ πιστεύω ! Ποιὸς μπορεῖ νὰ παραμένει τυφλὸς μπροστὰ στὰ θαύματα τοῦ θεϊκοῦ λυτρωτῆ μας ;

ΕΤΟΙΜΟΘΑΝΑΤΟΣ

Ἐκεῖνος ποὺ βλέπει σ' αὐτὸν τὸν πιὸ συνηθισμένο ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀπατεῶνες καὶ τὸν πιὸ ἐπίπεδο ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀγύρτες.

ΙΕΡΩΜΕΝΟΣ

ὦ θεοί, τὸν ἀκοῦτε καὶ δὲν ρίχνετε τοὺς κεραυνούς σας !

ΕΤΟΙΜΟΘΑΝΑΤΟΣ

Ὅχι, φίλε μου, ἡ πλάση ἡσυχάζει γιατί ὁ θεὸς σου, εἴτε ἀπὸ ἀνικανότητα εἴτε ἀπὸ λογικὴ εἴτε ἀπὸ ὅ,τι κι ἂν θελήσεις ἐπιτέλους νὰ ὑπάρχει μέσα σὲ ἓνα ὄν ποὺ ἐγὼ τὸ δέχομαι μονάχα μιὰ στιγμὴ γιὰ χάρη σου, ἢ, ἂν προτιμᾷς, γιὰ νὰ ὑποστηρίξω τὰ μικροσυμφέροντά σου, ὁ θεὸς σου λοιπόν, λέω, ἂν ὑπάρχει, ὅπως ἐσὺ ἔχεις τὴν τρέλα νὰ πιστεύεις, δὲν μπορεῖ νὰ χρησιμοποίησε τόσο γελοίους τρόπους γιὰ νὰ μᾶς πείσει ὅσο ἀφήνει νὰ ἐνοηθοῦν ὁ Ἰησοῦς σου.

ΙΕΡΩΜΕΝΟΣ

Καὶ τί ; Οἱ προφητεῖες, τὰ θαύματα, οἱ

μάρτυρες, όλα αυτά δὲν εἶναι ἀποδείξεις;

ΕΤΟΙΜΟΘΑΝΑΤΟΣ

Πῶς θέλεις νὰ δεχτῶ λογικά ὡς ἀπόδειξη κάτι πού χρήζει ἀποδείξεως; Για νὰ γίνει ἀπόδειξη ἢ προφητεία θὰ πρέπει νὰ ἔχω πρῶτα τὴν πλήρη βεβαιότητα ὅτι ὑπῆρξε. Καθὼς ὁμως ἔχει καταγραφεῖ ἀπὸ τὴν ἱστορία, δὲν μπορεῖ νὰ ἀσκεῖ σὲ μένα ἄλλη δύναμη ἀπὸ τὰ ὑπόλοιπα ἱστορικά γεγονότα, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ τρία τέταρτα εἶναι ἐξαιρετικά ἀμφιλεγόμενα. "Αν προσθέσω ἐπίσης καὶ τὴν, κάτι παραπάνω ἀπὸ βάσιμη, ὑπόψια ὅτι ὅλα αὐτὰ μοῦ ἔχουν μεταδοθεῖ ἀπὸ ἰδιοτελεῖς ἱστορικούς, θὰ ἔχω, ὅπως βλέπεις, ἀκόμη περισσότερο τὸ δικαίωμα νὰ ἀμφιβάλλω. Ἐξάλλου, ποιός θὰ μὲ διαβεβαιώσει ὅτι αὐτὴ ἢ προφητεία δὲν ἔγινε ἐκ τῶν ὑστέρων; Πῶς δὲν ἦταν ἀποτέλεσμα συνδυασμῶν τῆς πλέον ἀπλῆς πολιτικῆς, σὰν τὴν καλὴ βασιλεία μὲ ἓναν δίκαιο βασιλιά καὶ τὴν ἀμβροσία γιὰ τοὺς θεοὺς τοῦ Ὀλύμπου; Καί, ἂν συμβαίνουν ὅλα αὐτά, πῶς θέλεις ἢ προφητεία, ἢ ὁποία χρήζει βαθύτατα ἀποδείξεως, νὰ κατορθώσει νὰ ἀποτελέσει ἢ ἴδια ἀπόδειξη;

"Ὅσο γιὰ τὰ θαύματά σου, δὲν μοῦ ὑπαγορεύουν κάτι παραπάνω. "Ὅλοι οἱ ἀπατεῶνες ἔκαναν θαύματα, ὅλοι οἱ ἀνόητοι τὰ πίστεψαν. Για νὰ πειστῶ ὡς πρὸς τὴν ἀλήθεια ἐνὸς θαύ-

ματος, θὰ ἔπρεπε νὰ ἔχω τὴ σαφὴ βεβαιότητα ὅτι τὸ γεγονός πού ἐσεῖς ἀποκαλεῖτε ἔτσι ἀντιβαίνει ἐντελῶς στοὺς νόμους τῆς φύσης, διότι μόνον ὅ,τι βρίσκεται ἔξω ἀπὸ αὐτὴν μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ θαῦμα : καὶ ποιὸς τὴ γνωρίζει τόσο καλά ὥστε νὰ τολμήσει νὰ δηλώσει πὼς αὐτὸ ἀκριβῶς εἶναι τὸ σημεῖο ὅπου ἐκείνη σταματᾷ καὶ ἀκριβῶς αὐτὸ στὸ ὁποῖο παραβιάζεται ; Χρειάζονται δύο πράγματα γιὰ νὰ διαπιστωθεῖ ἓνα ὑποτιθέμενο θαῦμα : ἓνας ταχυδακτυλουργὸς καὶ γυναικοῦλες. "Ἄσ' το. Ποτὲ μὴν ἀναζητᾷς ἄλλη προέλευση στὰ δικά σου, ὅλοι οἱ νεότεροι προφῆτες ἔχουν κάνει θαύματα καὶ τὸ πιὸ παράδοξο εἶναι πὼς ὅλοι τους βρῆκαν ἡλίθιους πού τοὺς πίστεψαν. Ὁ Ἰησοῦς σου δὲν ἔκανε τίποτε πιὸ παράδοξο ἀπὸ τὸν Ἀπολλώνιο τὸν Τυανέα, κι ὅμως αὐτὸν κανεῖς δὲν τολμᾷ νὰ τὸν θεωρήσει θεό. Ὅσο γιὰ τοὺς μάρτυρές σου, εἶναι σίγουρα τὸ πιὸ ἀδύναμο ἐπιχείρημά σου. Ἐνθουσιασμός καὶ ἀντίσταση χρειάζονται γιὰ νὰ κατασκευαστοῦν καί, ὅσο ἡ ἀντίθετη πλευρὰ μοῦ προσφέρει ὅ,τι καὶ ἡ δική σου, δὲν θὰ εἶμαι ποτὲ ἐπαρκῶς σὲ θέση ὥστε νὰ πιστέψω ὅτι ἡ μία εἶναι καλύτερη ἀπὸ τὴν ἄλλη, θὰ εἶμαι ὅμως ἀντιθέτως ἐντελῶς σὲ θέση νὰ τίς θεωρήσω καὶ τίς δύο ἀξιοθρήνητες.

"Ἄχ, φίλε μου, ἂν ἦταν ἀλήθεια ὅτι ὑπάρχει ὁ θεὸς πού διακηρύττεις, θὰ εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ

θαύματα, μάρτυρες και προφητείες για να θεμελιώσει την αυτοκρατορία του; Και αν, καθώς λές, ή καρδιά του ανθρώπου ήταν έργο του, δεν θα την είχε επιλέξει ως άδυτο του νόμου του; Αυτός ο αναλλοίωτος νόμος, αφού θα προερχόταν από έναν δίκαιο θεό, θα βρισκόταν ακαταμάχητα χαραγμένος σε όλους, και εξίσου αναλλοίωτα από τη μιὰ άκρη του κόσμου στην άλλη· καθώς όλοι οι άνθρωποι θα έμοιαζαν μέσω αυτού του λεπτεπίλεπτου και ευαίσθητου όργάνου, θα έμοιαζαν επίσης και λόγω των τιμών που θα χάριζαν στον θεό από τον όποιο και θα τό κατείχαν· όλοι θα είχαν μόνο έναν τρόπο να τον άγαπούν, έναν τρόπο να τον λατρεύουν ή να τον ύπηρετούν και θα τους ήταν εξίσου αδύνατο να άπαρνηθούν αυτόν τον θεό όσο και να άντισταθούν στην κρυφή κλίση της λατρείας του. Άντι γι' αυτό, τί βλέπω στο σύμπαν; Τόσους θεούς όσες και χώρες, τόσους τρόπους να ύπηρετούν οι άνθρωποι τον θεό τους όσα και κεφάλια και διαφορετικές φαντασίες. Και αυτή ή πολλαπλότητα άπόψεων, από την όποία μου είναι εκ φύσεως αδύνατο να επιλέξω κάτι, άποτελεϊ, κατά τη γνώμη σου, έργο ενός δικαίου θεού;

"Άσ' το, κληρικέ, προσβάλλεις τον θεό σου παρουσιάζοντάς τον μου μ' αυτόν τον τρόπο· άφησέ με να τον άρνηθώ έντελώς διότι, αν

ὕπάρχει, τότε τὸν προσβάλλω πολὺ λιγότερο μὲ τὴν ἔλλειψη πίστεως μου ἀπὸ ὅ,τι ἐσὺ μὲ τὶς βλασφημίες σου. Λογικέψου, κληρικέ : ὁ Ἰησοῦς σου δὲν ἀξίζει παραπάνω ἀπὸ τὸν Μωάμεθ, οὔτε ὁ Μωάμεθ ἀπὸ τὸν Μωυσῆ, καὶ οἱ τρεῖς μαζί δὲν ἀξίζουν περισσότερο ἀπὸ τὸν Κομφούκιο, ὁ ὁποῖος τουλάχιστον δίδαξε κάποιες καλὲς ἀρχές, ἐνῶ οἱ ὑπόλοιποι παραλογίζονταν. Γενικὰ ὅμως, ὅλοι αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι εἶναι μονάχα ἀπατεῶνες, ποὺ ὁ φιλόσοφος τοὺς ἐμπαίζει, ὁ φτωχὸς λαὸς τοὺς πίστεψε καὶ ἡ δικαιοσύνη θὰ ἔπρεπε νὰ τοὺς εἶχε κρεμάσει.

ΙΕΡΩΜΕΝΟΣ

Ἄλιμονο, μὲ τὸν ἕναν τὸ ἔκανε καὶ μὲ τὸ παραπάνω !

ΕΤΟΙΜΟΘΑΝΑΤΟΣ

Αὐτὸς τὸ χρειάζοταν περισσότερο ἀπ' ὅλους. Ἦταν στασιαστής, ταραξίας, συκοφάντης, ἀπατεώνας, ἄσωτος, χονδροειδῆς χωρατατζής, ἐπικίνδυνος κακός, διέθετε τὴν τέχνη τῆς ὑποβολῆς στὸν λαό, ἦταν συνεπῶς ἄξιος τιμωρίας σὲ ἓνα βασίλειο στὴν κατάστασι ποὺ βρισκόταν τότε τὸ κράτος τῆς Ἱερουσαλήμ. Πολὺ σοφὰ λοιπὸν τὸν ξεφορτώθηκαν καὶ ἴσως εἶναι ἡ μοναδικὴ περίπτωσι ποὺ οἱ ἀπόψεις μου (διαλλακτικὲς καὶ ἀνεκτικὲς κα-

τὰ τὰ ἄλλα) χαιρέτισαν τὴν αὐστηρότητα τῆς Θεμίδος. Συγχωρῶ ὅλα τὰ λάθη ἐκτὸς ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ μποροῦν νὰ ἀποβοῦν ἐπικίνδυνα γιὰ τὴν κυβέρνησι κατὰ τὴν ὁποία ζοῦμε· μονάχα οἱ βασιλεῖς καὶ ἡ μεγαλειότητά τους μὲ ἐντυπωσιάζουν, μόνο ἐκείνους σέβομαι, καὶ ὅποιος δὲν ἀγαπᾷ τὴ χώρα καὶ τὸν βασιλιά του δὲν εἶναι ἄξιος νὰ ζεῖ.

ΙΕΡΩΜΕΝΟΣ

Μὰ ἐπιτέλους δὲν μπορεῖ νὰ μὴ δέχεστε πὼς ὑπάρχει κάτι μετὰ ἀπὸ τούτη τὴ ζωὴ! Εἶναι ἀδύνατο νὰ μὴν ἐνδιαφέρθηκε ποτὲ τὸ πνεῦμα σας νὰ διαπεράσει τὰ πυκνὰ σκοτάδια τῆς τύχης ποὺ μᾶς περιμένει: καὶ ποιό σύστημα θὰ μπορούσε νὰ τὸ ἱκανοποιήσει καλύτερα ἐκτὸς ἀπὸ μιὰ πληθώρα τιμωριῶν γιὰ ὅποιον ζεῖ ἄτιμα καὶ ἀπὸ μιὰ αἰωνιότητα ἀνταμοιβῶν γιὰ ὅποιον ζεῖ ἔντιμα;

ΕΤΟΙΜΟΘΑΝΑΤΟΣ

Ποιὰ τύχη, φίλε μου; Γιὰ τὸ κενὸ μιλάμε, βέβαια. Ποτέ του δὲν μὲ φόβισε καὶ δὲν βλέπω σ' αὐτὸ τίποτε τὸ παρηγορητικὸ οὔτε καὶ ἀγαθόν· τὰ ὑπόλοιπα εἶναι ἀποκυήματα τῆς ὑπεροψίας, μόνον αὐτὸ ἀνήκει στὴ λογική. Ἐξ-ἄλλου, δὲν εἶναι οὔτε φριχτὸ οὔτε ἀπόλυτο αὐτὸ τὸ κενόν. Μήπως δὲν ἔχω ἐμπρὸς στὰ μάτια μου τὰ παραδείγματα τῶν γενεῶν καὶ

τῶν ἀναγεννήσεων τῆς φύσης; Τίποτε δὲν ἀφανίζεται, φίλε μου, τίποτε δὲν καταστρέφεται στὸν κόσμον· σήμερον ἄνθρωπος, αὔριον σκουλήκι, μεθαύριον μύγα, ὅλα αὐτὰ δὲν εἶναι ζωὴ; Καὶ γιατί θέλεις νὰ ἀνταμειφθῶ γιὰ ἀρετὲς ποὺ δὲν τίς ἄξιζα ποτέ, ἢ νὰ τιμωρηθῶ γιὰ ἐγκλήματα ποὺ δὲν τὰ ἔχω διαπράξει; Μπορεῖς νὰ συντονίσῃς τὴν καλοσύνη τοῦ ὑποτιθέμενου θεοῦ σου μὲ αὐτὸ ἐδῶ τὸ σύστημα, καὶ μπορεῖ ἐκεῖνος νὰ θέλῃ νὰ μὲ πλάσει γιὰ νὰ ἀπολαύσῃ τὴν εὐχαρίστηση τῆς τιμωρίας μου, καὶ ὅλα αὐτὰ ὡς ἐπακόλουθα μιᾶς ἐπιλογῆς τὴν ὁποία δὲν μὲ ἀφήνει νὰ τὴν ὀρίσω;

ΙΕΡΩΜΕΝΟΣ

Τὴν ὀρίζετε.

ΕΤΟΙΜΟΘΑΝΑΤΟΣ

Ναί, σύμφωνα μὲ τίς προκαταλήψεις σου· ἡ λογικὴ ὅμως τίς γκρεμίζει, καὶ τὸ σύστημα τῆς ἀνθρώπινης ἐλευθερίας ἐπινοήθηκε μόνον καὶ μόνον γιὰ νὰ κατασκευαστεῖ τὸ ἀντίστοιχο τῆς θείας χάριτος, τὸ ὁποῖο καὶ εὐνοοῦσε τίς ὄνειροπολήσεις σας. Ποιὸς ἄνθρωπος σὲ ὀλόκληρο τὸν κόσμον, βλέποντας τὴν λαιμητόμο πλάι στὸ ἐγκλημα, θὰ τὸ διέπραττε ἂν ἦταν ἐλεύθερος νὰ μὴν τὸ διαπράξῃ; Παρασυρόμαστε ἀπὸ μιὰ ἀκατανίκητη δύναμη, καὶ οὐ-

τε μιὰ στιγμή δὲν εἴμαστε ἱκανοὶ νὰ ἀποφασίσουμε τίποτε ἄλλο ἐκτὸς ἀπὸ τὴν κλίση μας. Δὲν ὑπάρχει οὔτε μιὰ ἀρετὴ ποὺ νὰ μὴν εἶναι ἀπαραίτητη στὴ φύση, οὔτε ἓνα ἔγκλημα ποὺ νὰ μὴν τὸ ἔχει ἐκείνη ἀνάγκη, καὶ ἡ διατήρηση τῆς τέλειαις ἰσορροπίας ἀνάμεσα σὲ αὐτὰ τὰ δύο ἀποτελεῖ καὶ τὴ σοφία της. Μποροῦμε ὅμως νὰ εἴμαστε ἔνοχοι γιὰ τὴν πλευρὰ τῆς πλάστιγγας ποὺ θὰ μᾶς ρίξει; Ὅχι περισσότερο ἀπὸ τὴ σφήκα ποὺ ἔρχεται νὰ βυθίσει τὸ κεντρί της στὸ δέρμα σου.

ΙΕΡΩΜΕΝΟΣ

Ἔτσι, λοιπόν, καὶ τὸ μεγαλύτερο ἔγκλημα δὲν πρέπει νὰ μᾶς ἐμπνέει καμία φρίκη;

ΕΤΟΙΜΟΘΑΝΑΤΟΣ

Δὲν λέω αὐτό: ἀρκεῖ ὅμως νὰ τὸ καταδικάσει ὁ νόμος καὶ νὰ τὸ τιμωρήσει ἡ ρομφαία τῆς δικαιοσύνης ὥστε νὰ μᾶς ἐμπνεύσει ἀπομάκρυνση ἢ τρόμο, ἀπὸ τὴ στιγμή ὡστόσο ποὺ ἔχει, δυστυχῶς, διαπραχθεῖ, πρέπει νὰ ξέρει κανεὶς νὰ ἀναλαμβάνει τὶς εὐθύνες του καὶ νὰ μὴν παραδίδεται στὶς στεῖρες τύψεις. Τὰ ἀποτελέσματά τους εἶναι μάταια, ἐφόσον δὲν μπόρεσαν νὰ μᾶς προφυλάξουν μηδαμινά, ἐφόσον δὲν ἀποτελοῦν ἀποκατάσταση: εἶναι λοιπόν παράλογο νὰ παραδίδεται κανεὶς σὲ αὐτὲς καὶ ἀκόμη πιὸ παράλογο νὰ φοβᾶται

μὴν τιμωρηθεῖ στὸν ἄλλον κόσμο, ἂν ἔχει τὴν τύχη νὰ ἀποφύγει τὴν τιμωρία σ' αὐτὸν ἐδῶ. Πρὸς θεοῦ, μὲ αὐτὰ τὰ λόγια δὲν θέλω νὰ ἐνθαρρύνω τὸ ἔγκλημα! Πρέπει ἀσφαλῶς νὰ τὸ ἀποφεύγουμε, ὅσο μπορούμε, πρέπει ὁμῶς νὰ μᾶς ἀπομακρύνει ἀπὸ αὐτὸ ἡ λογικὴ καὶ ὄχι λανθασμένοι φόβοι ποὺ δὲν καταλήγουν πουθενά, καὶ ποὺ ἡ ἐπήρειά τους διαλύεται σύντομα σὲ μιὰ κάπως θαρραλέα ψυχὴ. Ἡ λογικὴ, φίλε μου, καὶ μόνο ἡ λογικὴ πρέπει νὰ μᾶς προειδοποιεῖ ὅτι τὸ νὰ βλάπτουμε τοὺς ὁμοίους μας δὲν μπορεῖ ποτὲ νὰ μᾶς κάνει εὐτυχεῖς· ὅσο γιὰ τὴν καρδιά, μᾶς λέει ὅτι τὸ νὰ συμβάλλουμε στὴν εὐδαιμονία τους εἶναι ἡ μεγαλύτερη εὐδαιμονία ποὺ μᾶς ἔχει χαρίσει ἡ φύση ἐπὶ τῆς γῆς. "Ὀλὴ ἡ ἀνθρώπινη ἠθικὴ περικλείεται σὲ αὐτὴ τὴ φράση: κάνε τοὺς ἄλλους τόσο εὐτυχεῖς ὅσο ἐπιθυμοῦμε νὰ εἶσαι καὶ μὴν τοὺς κάνεις ποτὲ περισσότερο κακὸ ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ θὰ ἤθελες νὰ σοῦ κάνουν. Αὐτές, φίλε μου, εἶναι οἱ μοναδικές ἀρχές ποὺ θὰ πρέπει νὰ ἀκολουθοῦμε καὶ δὲν χρειάζεται οὔτε θρησκεία οὔτε θεὸς γιὰ νὰ τὸ ἀπολαύσει καὶ νὰ τὸ ἀποδεχτεῖ κανεὶς: χρειάζεται μονάχα καλὴ καρδιά.

Νιώθω ὁμῶς ὅτι ἀποδυναμώνομαι, κληρικέ. "Ἄφησε τίς προκαταλήψεις σου, γίνε ἄντρας, γίνε ἀνθρώπινος, δίχως φόβο καὶ προσδοκία· ἄφησε ἔξω τοὺς θεοὺς καὶ τίς θρη-

σκεῖες σου : ὅλα αὐτὰ εἶναι γιὰ νὰ ὀπλίζουν τὸ χέρι τῶν ἀνθρώπων· καὶ μόνο στὸ ὄνομα αὐτῶν τῶν φρικαλεοτήτων χύθηκε περισσότερο αἷμα στὴ γῆ ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους πολέμους καὶ τὶς μάστιγες μαζί. Ἀπαρνήσου τὴν ἰδέα ἑνὸς ἄλλου κόσμου, δὲν ὑπάρχει· μὴν ἀπαρνηθεῖς ὅμως τὴν ἀπόλαυση τῆς εὐτυχίας καὶ τὴν ὑλοποίησή της. Αὐτὸς εἶναι ὁ μόνος τρόπος ποὺ σοῦ προσφέρει ἡ φύση γιὰ νὰ ζευγαρώσεις τὴν ὑπαρξή σου ἢ νὰ τὴν ἐξαπλώσεις... Φίλε μου, ἡ ἡδονὴ ὑπῆρξε πάντοτε τὸ πολυτιμότερο ἀγαθὸ μου· σὲ ὅλη μου τὴ ζωὴ τῆς ἀναβα καντήλι, τώρα θέλω ἐγὼ νὰ σβήσω στὰ χέρια της : τὸ τέλος μου πλησιάζει, ἔξι γυναῖκες ὠραιότερες καὶ ἀπὸ τὸ φῶς τῆς μέρας βρίσκονται στὸ διπλανὸ δωματιάκι, τὶς φύλαγα γιὰ τούτη τὴ στιγμή· πάρε τὸ μερίδιό σου, προσπάθησε, ὅπως κι ἐγώ, νὰ ξεχάσεις στὰ στήθη τους ὅλες τὶς μάταιες σοφιστεῖες τῆς προκατάληψης καὶ ὅλα τὰ ἀνόητα λάθη τῆς ὑποκρισίας.

Σ Η Μ Ε Ι Ω Σ Η

Ὁ ἑτοιμοθάνατος χτύπησε τὸ κουδουνάκι, οἱ γυναῖκες μπῆχαν καὶ ὁ κληρικὸς ἔγινε στὴν ἀγκαλιά τους ἕνας ἄνθρωπος διεφθαρμένος ἀπὸ τὴ φύση, καθὼς δὲν κατόρθωσε νὰ ἐξηγήσει τί σήμαινε φύση διεφθαρμένη.

ΕΠΙΜΕΤΡΟ

JERÔME VÉRAIN

ΑΔΥΝΑΤΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

ΤΟ ΠΙΟ ΕΛΕΥΘΕΡΟ ΠΝΕΥΜΑ που υπήρξε « ποτέ », ἔλεγε ὁ Apollinaire μιλώντας για τὸν Μαρκήσιο ντὲ Σάντ. Ἐπρόκειτο πράγματι για πνευματικὴ ἐλευθερία : ὁ μαρκήσιος πέρασε περίπου τριάντα χρόνια τῆς ζωῆς του στὰ κελιά τῆς βασιλείας καὶ ἀργότερα τῆς μοναρχίας για λόγους που ἡ ἀσάφειά τους ἀκόμη καὶ σήμερα συντελεῖ στὸ νὰ δημιουργεῖται μύθος γύρω ἀπὸ τὸν συγγραφέα τῶν Ἐρωτικῶν ἐγκλημάτων.

Οἱ ἐπίσημες κατηγορίες βασιζόνταν σὲ ἀληθινὲς παρεκτροπές : οἱ ὠμότητες που ἐπέβαλε στὴν ἐργάτρια Jeanne Testard τὸ 1763, ἡ μαστίγωση τῆς Rose Keller στὸ σπιτάκι τοῦ Ἀρκιέιγ τὸ 1767 ἢ τὰ ἀφροδισιακὰ γλυκίσματα που πρόσφερε σὲ πόρνες τῆς Μασσαλίας τὸ 1772. Ἡ τελευταία αὐτὴ ὑπόθεση κόστισε στὸν Σάντ τὴν καταδίκη ἐρήμην σὲ θάνατο.¹

Στὴν πραγματικότητα ὁ Σάντ χρωστάει τὸ οὐσιαστικὸ μέρος τῶν προβλημάτων του στὶς οικονομικὲς ἀτασθαλίες του. Οἱ γιορτὲς καὶ οἱ

1. Στὴ θέση τοῦ μελλοθανάτου « θανάτωναν » ἔνα ὁμοίωμα. (Σ.τ.μ.)

ζαβολιές τοῦ μαρκήσιου κοστίζουν ἀκριβὰ καὶ τὰ πεθερικά του ὑποφέρουν βλέποντας νὰ συσσωρεύονται τὰ χρέη τοῦ γαμπροῦ τους. Τὸ 1801 οἱ ἴδιοι οἱ γιοὶ τοῦ Σάντ ἐξασφαλίζουν τὸν ἐγκλεισμό του στὸ ἄσυλο τῆς Σαραντὸν καὶ πληρώνουν τὸ κατάλληλο ἀντίτιμο, δίχως καμία δίκη ἢ δικαστικὴ ἀπόφαση νὰ νομιμοποιεῖ τὸν ἐγκλεισμό (ἐκτὸς ἀπὸ τὴν προσβολὴ στὰ χρηστὰ ἤθη). Συλλαμβάνεται στὸν «βιβλιοπώλη» του.

Ὁ αἰώνιος φυλακισμένος μεταφέρει στὴν κλίμακα τῆς γραφῆς τὴν καταστροφικὴ ἐνέργεια ποὺ θέλησαν νὰ πνίξουν μέσα του. Θὰ γράψει στὴ γυναίκα του, τῆ Renée-Pélagie de Montreuil: «Στοιχηματίζω πὼς φανταστήκατε ὅτι θὰ θαυματοουργούσατε περιορίζοντάς με σὲ μιὰ φριχτὴ ἀποχὴ ἀπὸ τὴ σάρκα. Ἐ λοιπὸν κἀνατε λάθος: ἐξάψατε τὸ μυαλό μου, δημιουργήσατε μέσα μου φαντασιώσεις ποὺ θὰ χρειαστεῖ νὰ τίς πραγματοποιήσω».

Ἔτσι γεννιέται ὁ σαδισμὸς: ἡ λέξις θὰ πάρει τὴν ἱατρικὴ χροιά της μόλις στὰ τέλη τοῦ 19ου αἰώνα, μὲ τὴν πένα τοῦ Krafft-Ebing (*Psychopathia Sexualis*) καὶ τοῦ Freud. Πίσω ἀπὸ τὴ λατρεία τοῦ πόνου ποὺ ἐπιβάλλεται ἢ ἐκείνου ποὺ δοκιμάζεται (γιὰ καιρὸ θὰ ἀντιπαραβάλλεται ὁ Σάντ μὲ τὸν Sacher-Masoch, συγγραφέα ποὺ ἔχαιρε μεγαλύτερης ἐκτίμησής), κρύβεται πάντως κάτι πολὺ παραπάνω ἀπὸ μιὰ νοσηρὴ φαντασίωση. Ὁ Σάντ ἐνάγει ἀσταμάτητα τὸν θεὸ καὶ τὸν ἄνθρωπο.

Τὸ ἐπαναστατικὸ ἐπεισόδιο (ὁ Σάντ ἐγγρά-

φεται στο Τάγμα τῶν Σπαθιῶν, ὅπου καὶ γίνεται γραμματέας) συμβάλλει στὴ σφυρηλάτηση τῆς εἰκόνας ἑνὸς διαμαρτυρόμενου, θύματος τῆς ἴδιας του τῆς μάχης ἐνάντια στὴν ἀπολυταρχία. Ἄλλὰ ὁ συγγραφέας τοῦ Ἄλιν καὶ Βαλκοῦ εἶναι καθοριστικὰ ἀνένδοτος: αὐτὸς ὁ ρόλος δὲν συνοψίζει τὴν προσωπικότητά του περισσότερο ἀπὸ κάποιον ἄλλον. Ἐκεῖνο ποῦ τοῦ ἐπιτρέπει νὰ σπάσει τὰ στεγανά καὶ νὰ ἀνοίξει ἕναν ὀρίζοντα ἄνευ ὀρίων («καταστρέφω, ἀπλοποιῶ», λέει ὁ ἐτοιμοθάνατος στὸν κληρικό), εἶναι ἡ ἐπίμονη ἄρνησή του γιὰ κάθε κομφορμισμὸ καὶ κάθε καθωσπρεπισμὸ.

Ἔτσι ὁ Σάντ τοποθετεῖται στὴν ἀπαρχὴ τῆς μοντέρνας εὐαισθησίας: ὁ Baudelaire, ὁ Barbey, ὁ Lautréamont, ἀκόμη καὶ ὁ Kafka τῆς Ἀποικίας τῶν τιμωρημένων, τοῦ χρωστοῦν πολλά.

Ἡθικολόγος, συγγραφέας, φιλόσοφος; Ὁ Σάντ διεκδίκησε ὅλους αὐτοὺς τοὺς τίτλους. Καὶ ἀκόμη περισσότερο ἐκεῖνον τοῦ ἀνθρώπου τοῦ θεάτρου: μεγαλωμένος ἀπὸ τοὺς Ἰησουίτες τοῦ περίφημου κολεγίου Louis-le-Grand, δεξιότητες στὴν παιδαγωγικὴ χρῆση τῆς σκηῆς, ὁ μαρκήσιος κράτησε σὲ ὅλη του τὴ ζωὴ τὴν κλίση ἥ, καλύτερα, τὸ πάθος γιὰ τὸ σανίδι. Ὅταν ἐγκαταστάθηκε στὸν οἰκογενειακὸ πύργο τοῦ Λακὸστ στὴν Προβηγκία, ἡ πρώτη του φροντίδα ἦταν νὰ ἀναστυλώσει τὸ θέατρο. Οἱ ἐρωμένες του (ἡ Colet, ἡ Beauvoisin, ἡ Dorville καὶ τόσες ἄλλες) ὑπῆρξαν σχεδὸν ἀποκλειστικὰ ἡθοποιοί. Ὅταν ἀφέθηκε ἐλεύθερος, τὸ 1790, ὕστερα ἀπὸ

δώδεκα χρόνια ἐγκλεισμοῦ, ἐπανῆλθε στὰ ἐδάφη του πάλι μὲ μιὰ ἠθοποιό, τὴ Marie-Constance Quesnet.

Ὁ Σάντ γράφει κωμωδίες (*L'Inconstant*) καὶ τραγωδίες (*Jeanne Laisné*), εἴκοσι ἔργα στὸ σύνολο, τὰ ὁποῖα καὶ προσπαθεῖ – συναντώντας πολλές δυσκολίες – νὰ τὰ ἀνεβάσει κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ ἐπαναστατικοῦ ἀναβρασμοῦ (*Le Compte Oxtiern*). Ὅταν ὁ Βοναπάρτης τὸν στέλνει ξανά στὴ φυλακὴ καὶ στὴ συνέχεια στὸ ἄσυλο, ὁ λαμπρὸς οἰκότροφος τῆς μονῆς τῆς Σαραντὸν κατορθώνει νὰ ὀργανώσει παραστάσεις κατὰ τὶς ὁποῖες οἱ ἀσθενεῖς εἶναι ταυτόχρονα ἠθοποιοὶ καὶ κοινό. Μέχρι καὶ στὶς λεπτομερεῖς τελετουργίες στὸ 120 ἡμέρες τῶν Σοδόμων ἢ στὴ Ζυστὶν προδίδεται, σὲ σημεῖο ἐμμονῆς, ἡ κλίση τοῦ Σάντ γιὰ τὴ σκηνοθεσία: ἡ ἀπόλαυση γεννιέται ἀπὸ μιὰ ἐνέργεια, ἡ προετοιμασία τῆς ὁποίας πρέπει νὰ προβλέπει καὶ τὴν τελευταία λεπτομέρεια. Τὰ ὄργια ἔχουν τὸ κάστινγκ τους, τὶς πρόβες καὶ τὴ γενικὴ δοκιμὴ τους.

Τίποτε παράδοξο ἀπὸ τὴ στιγμή πού ὁ φιλόσοφος Σάντ ἐπιλέγει τὴν πλέον θεατρικὴ φόρμα γιὰ νὰ ἐκφράσει τὴν ἀλήθεια του: τὴ διαλεκτικὴ. Τὸ κείμενο πού παρουσιάζεται ἐδῶ ἐκδόθηκε μόλις τὸ 1926, χάρι στὸν Maurice Heine, πιονιέρο στὶς μελέτες πάνω στὸν Σάντ. Γραμμμένο πιθανῶς στὴ Βαστίλλη τὸ 1782, ἀποτελοῦσε μέρος τῶν κειμένων πού ὁ μαρκήσιος εἶχε ἀφήσει στὸ κελί του ὅταν τὸν μετέφεραν στὴ Σαραντὸν, μιὰ ἐβδομάδα πρὶν καταληφθεῖ τὸ φρούριο.

Οί δύο πρωταγωνιστές είναι υπερβολικά τυποποιημένοι : ένας άργόστροφος ιερωμένος, μάλλον άκομψος φρουρός και άδέξιος υπερασπιστής του καθολικού δόγματος, και ένας άθεος λιμπερτίνος που ενδιαφέρεται να ίκανοποιήσει μέχρι τέλους τὰ « ίσχυρότατα πάθη » με τὰ όποια τον προίκισε ή φύση : ή φωνή του μαρκήσιου χωρίς άμφιβολία.

Ή κατάσταση δέν είναι λιγότερο χαρακτηριστική : πρόκειται για τον προσηλυτισμό, όσο είναι καιρός, κατά τὸ « μικρό διάστημα » του ψυχωραγήματος. Ήδη από την Ήπιστολή για τούς τυφλούς του Diderot, ό γεωμέτρης Σώντερσον, λίγο πριν φύγει από τή ζωή, άντέκρουε ευγενικά αλλά άδίστακτα τὰ έπιχειρήματα ενός ιερωμένου. Ό έτοιμοθάνατος του Σάντ, λιγότερο πιεσμένος από τὸ θάνατο – ξεχνάει να πεθάνει στο τέλος– άπ' ό,τι από τις ήδονές που τον περιμένουν, και ιδίως από τὸ σκληρό μίσος άπέναντι στις θρησκευτικές προκαταλήψεις, δέν νοιάζεται για εύγένειες : τὸ σύστημα του ιερωμένου είναι « φανατισμός και βλακεία ». Στη γλυκερή βία του έκκλησιαστικού έκβιασμού άπαντὰ ή ξεδιάντροπη βία του λιμπερτίνου. Καί, ως έπιστέγασμα τής περιφρόνησης, ό ψευδούποψήφιος τής μετάνοιας μιλάει μονομερῶς στον ένικό στον έξομολογητή του.

Ήκείνο που δέν μπορεί να του συγχωρέσει είναι ό,τι ό κληρικός θεωρεϊ διεφθαρμένη τή φύση. Για τον Σάντ, όπαδὸ του La Mettrie, οί πράξεις μας καθορίζονται από φυσικούς νόμους ό-

που ἡ ἠθικὴ δὲν ἔχει κανένα λόγο. Τὸ σῶμα εἶναι μιὰ μηχανὴ μὲ ἰδιαίτερα προβλεπόμενες ἀντιδράσεις: « Δὲν εἶναι ἀπαραίτητο νὰ καεῖ τὸ μπαρούτι ὅταν τοῦ βάζεις φωτιά; »

Ὁ Σάντ δείχνει ἐδῶ τὸ φιλοσοφικὸ του πρόσωπο μὲ τὴν ἔννοια τοῦ αἰῶνα του: μαχητὴς περισσότερο ἀπ' ὅ,τι θεωρητικὸς, κραδαίνει τὸν ἀθεῖσμόν σάν ὄπλο, τὸν ἐκθέτει σάν πέος. Διότι ὁ λεκτικὸς ἀγώνας ὀλοκληρώνεται καὶ παίζεται ἀληθινὰ στὸ πεδίο τῆς πραγματικότητος, ἡ σκέψη ἀξιίζει μόνον μέσῳ τῆς δοκιμασίας τοῦ σώματος. Καὶ ὁ ἐπίλογος μὲ τὴ μορφή σημείωσης δὲν θὰ μπορούσε νὰ ἐκληφθεῖ ὡς ἀπλή εἰρωνικὴ πιρουέτα: στὴν ἀγκαλιὰ τῶν παλλακίδων φανερώνεται ἡ ὠμὴ ἀλήθεια, χωρὶς καμία ἄλλη δυνατὴ διαμαρτυρία: ὁ ἱερωμένος ἔχασε καὶ χάθηκε.

Μπαίνουμε λοιπὸν κι ἐμεῖς στὸν πειρασμὸ νὰ κλείσουμε μὲ μιὰ σημείωση ἐξίσου σκληρὴ μὲ τοῦ μαρκήσιου: Ὁ Σάντ πέθανε στὶς 2 Δεκεμβρίου 1814 καὶ εἶχε θρησκευτικὴ κηδεῖα, παρὰ τοὺς ὄρους τῆς διαθήκης του.

ΕΡΓΟΒΙΟΓΡΑΦΙΑ

1740. Στις 2 'Ιουνίου γέννηση τοῦ Donatien-Alphonse-François, Μαρκήσιου ντὲ Σάντ.
1744. Ἡ ἐκπαίδευση τοῦ Σάντ ἀνατίθεται στὰ χέρια τοῦ ἀβᾶ Σάντ, θείου του ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ πατέρα του.
1750. Οἱ σπουδὲς τοῦ Σάντ συνεχίζονται στὸ κολλέγιο Λουὶ Λὲ Γκράν ποὺ ἀνήκε σὲ Ἰησουίτες.
1755. Ἐπειτα ἀπὸ ἓνα χρόνο ἀσκήσεων στὴ σχολὴ τῶν Chevaux Légers, χρίεται ὑπολοχαγὸς στὸ σύνταγμα τοῦ βασιλικοῦ ἵππικοῦ.
1757. Συμμετέχει στὸν πόλεμο τῶν Ἑπτὰ Ἡμερῶν.
1763. Παντρεύεται τὴν πλούσια Ρενὲ-Πελαζὶ ντὲ Μοντρέιγ, μὲ τὴν ὁποία θὰ ἀποκτήσει δύο γιουὺς καὶ μία κόρη. Πέντε μῆνες μετὰ τὸ γάμο του, ὁ Σάντ κλείνεται στὸ φρούριο τῆς Βενσὲν γιὰ ἀσυδοσία σὲ οἶκο ἀνοχῆς. Ἀπελευθερώνεται καὶ στέλνεται στὸν πύργο Ἐσωφάρ σὲ ὑποχρεωτικὴ διαμονή.
1768. Τὸν Ἀπρίλιο φυλακίζεται ξανά ἔπειτα ἀπὸ τὴν ὑπόθεση τοῦ Ἀρκέιγ : ὁ Σάντ εἶχε μαζέψει τὴ Ροζ Κελλέρ ἀπὸ τὸ δρόμο, ὅπου ἐκείνη ζητιάνευε, καὶ τὴν εἶχε ὀδηγήσει στὸ σπίτι του στὸ Ἀρκέιγ ἔπειτα ἀπὸ μιὰ περίοδο ἀκολασίας, ἢ γυναίκα τὸ ἔσκασε καὶ κατέθεσε μή-

- νυση. Ὁ Σάντ ἀποφυλακίζεται τὸν Νοέμβριο, ἐπιστρέφει στὸν πύργο Λακόστ καὶ ἐρωτεύεται τὴ νύφη του, τὴν Ἄν ντέ Λωναί.
1772. Στὴ Μασσαλία κατηγορεῖται γιὰ ἀπόπειρα δηλητηρίασης καὶ σοδομισμοῦ. Ἀναγκάζεται νὰ τὸ σκάσει στὴν Ἰταλία. Ἡ Ἄν ντέ Λωναί τὸν συνοδεύει. Καταδικασμένος στὴν ἐσχάτη τῶν ποινῶν, κίγεται μὲ εἰκονικὴ ἀναπαράσταση στὴν πλατεία τῶν Πρεσσέρ στὴν Προβηγκία. Στὸ τέλος τῆς χρονιᾶς συλλαμβάνεται καὶ ὀδηγεῖται στὸ φρούριο τῆς Μιολάν.
1773. Δραπετεύει.
1777. Ἡ πρόεδρος τοῦ Μοντρέιγ δέχεται μιὰ ἐπισημὴ ἐπιστολὴ καὶ τὸν φυλακίζει στὸν πυργίσκο τῆς Βενσέν.
1778. Παρόλο ποὺ ἡ ἀπόφαση τῆς Βουλῆς τῆς Προβηγκίας ἔχει ἀκυρωθεῖ, παραμένει ἔγκλειστος γιὰ ἄλλα ἔντεκα χρόνια στὴν Αἰζ καὶ στὴ συνέχεια στὴ Βενσέν.
1784. Στὴ Βαστίλλη ὁ Σάντ γράφει τὰ *Ἐγκλήματα τοῦ ἔρωτα*, τὴν πρώτη *Ζυστίν*, τὶς 120 ἡμέρες τῶν *Σοδόμων*, *Ἄλιν καὶ Βαλκούο*, *Μικρὲς ἱστορίες*.
1789. Λίγο πρὶν ἀπὸ τὴ 14ῃ Ἰουλίου ἐπιχειρεῖ νὰ ξεσηκώσει τὸν λαὸ φωνάζοντας ἀπὸ τὸ παράθυρο τοῦ κελιοῦ του: τὸν μεταφέρουν στὴ Σαραντόν.
1790. Ὁ Σάντ ἀπελευθερώνεται στὶς 2 Ἀπριλίου.
1791. Δημοσίευση στὴν Ὀλλανδία τοῦ *Ζυστίν ἢ οἱ συμφορὲς τῆς ἀρετῆς*.
1792. Ἐργάζεται στὸ Τάγμα τῶν Σπαθιῶν.
1793. Κατηγορεῖται ὡς μετριοπαθῆς καὶ συλλαμ-

- βάνεται. Μεταφερόμενος από φυλακή σέ φυλακή γλιτώνει από τή λαιμητόμο.
1794. Στις 13 Ὀκτωβρίου ἀποφυλακίζεται.
1795. Δημοσίευση τῶν: *Ἄλιν καὶ Βαλκούρ*, ἢ τὸ φιλοσοφικὸ μυθιστόρημα, *Νέα Ζυστίν* ἢ οἱ συμφορὲς τῆς ἀρετῆς καὶ *Φιλοσοφία* στὸ μπουτουάρ, τὰ ὁποῖα ἐκδίδονται στὸ Λονδίνο.
1799. *Ἐρωτικὰ ἐγκλήματα*.
1801. Θεωρεῖται λιμπερτίνος συγγραφέας καὶ συλλαμβάνεται ἀπὸ τὴν ἀστυνομία τῆς Ὑπατίας. Φυλακίζεται στὸ ἄσυλο τῆς Σαραντόν, ὅπου παίρνει τὴν ἄδεια νὰ τὸν συναντήσῃ ἡ ἐρωμένη του Μαρί-Κονστάνς Κενέ. Μεγάλῃ περιόδῳ λογοτεχνικῆς καὶ θεατρικῆς δραστηριότητος.
1813. Δημοσιεύεται ἡ *Μαρκησία ντὲ Γκάνζ*.
1814. Ἄρρωστος ὁ Σάντ, πεθαίνει στις 2 Δεκεμβρίου.

